

mělo se ostatně státi do konce roku 1925), a zesílením jeho pravomoci, zvláště možností veta proti výdajům neodpovídajícím ani zásadě hospodárnosti ani poplatní síle obyvatelstva. (Srov. i čl. Jèze: Le rôle du ministre des finances dans une democracie, Revue de science et de législation financières č. 1. roč. 1929).

2. Rozšířením pravomoci nejvyššího účetního kontrolního úřadu a konečným vydáním jeho jednacího řádu, který měl tento úřad podle § 12. zák. 175/1919 vydati dohodna se s vládou a který měl býti předložen Národnímu shromáždění, o němž sice jednáno bylo již v r. 1925, ale k němuž dosud nedošlo. President nejv. kontrolního úřadu dr. Körner jistě mohl by velmi mnoho vypravovati, zvláště z prvých dob své činnosti, jak byla jeho činnost „vítána“ a jak jí bylo „ochotně“ vycházeno vstříc!

3. Vybudováním zákona o státní kontrole vůbec, zvláště vybudováním kontrolních úřadů a orgánů, jež by u každého úřadu bděly nad činností výkonných úřadů a byly by podřízeny přímo nejvyššímu kontrolnímu úřadu. Zákona takového u nás dosud nemáme a přece jest třeba, aby zde byly zvláštní orgány, které konaly by nezávisle na správních úřadech jak kontrolu účetní tak i administrativní.

4. Vydáním skutečně účelných předpisů o podnicích, jimiž předpisy dosavadní, dle nabytých zkušeností, nejsou.

5. Náležitou kontrolou nad zachováváním nařízení o dodávkách 667/1920 (na základě zák. 337/1920. tisk 1843/1921), jež samo o sobě není špatným, ale má zapotřebí rigorosní dohled nad jeho skutečným prováděním. Nedoporučovalo by se soustředění u jednoho ústředí (na příklad ministerstva veř. prací?) (Srv. i článek A. Ž. v Čas. pro účetnictví a kontrolu č. 5 1931, str. 170).

6. Konečným provedením zákona o úsporných opatřeních ve veřejné správě č. 286/1924, jehož předpisy zvláště § 3. ve vztahu s § 2. zůstaly dosud z největší části na papíře. (Jak jest to s komisí dle § 3, odst. 3. tohoto zák.?)

Jak mnoho jest zapotřebí v zájmu úspornosti racionalisace ve veřejné správě a zvláště té správě, která jako příklad měla by jíti napřed, správě finanční, jednám současně v Daňové a bilanční revui číslo 2 z r. 1932 a v Steuer und Bilanz-revue č. 1 z r. 1932.

DR. VRATISLAV KALOUSEK:

POSTAVENÍ PRESIDENTA FRANCOUZSKÉ REPUBLIKY PODLE PAMĚTÍ POINCARÉOVÝCH.

(Pokračování.)

IV. PRESIDENT A PARLAMENT.

Právě tak jako o poměru presidenta republiky k vládě, tak i o jeho poměru k parlamentu dávají nám Paměti hojně drobných charakteristických příspěvků. Týkají se většinou otázky parlamentní kontroly nad mocí výkonnou.

Poincaré uznává zásadně, že má parlament vykonávati kontrolu nad vládou, nesmí však usilovati o to, aby vládu nahradil. K řeči Deschanelově, jenž, byv počátkem r. 1915 poznovu zvolen za předsedu poslanecké sněmovny, zdůraznil, že je třeba silnější, energičtější parlamentní kontroly nad vládou, poznamenává Poincaré toto: »Kdyby parlament chtěl zítra vměšovati se do vojenského velení, kdyby chtěl zcela suverénně rozhodovati o odborných věcech, usurpoval by si moc, kterou není s to vykonávati a nevyhrál by, o tom nelze pochybovati, válku. Avšak pokud jde o dozor, dozor rázný a silný, dozor vlády nad dodávkami a nad výzbrojí, dozor parlamentu nad vládou, Deschanel má pravdu: bude ho více zapotřebí, nežli kdy jindy« (VI. 19).

Velmi rezervované jest však stanovisko Poincaréovo, jakmile jde o konkrétní otázku parlamentní kontroly. Tak ku př. k vyšetřovacím komisím sněmovním.

Příklad toho vidíme již před válkou, když v červenci 1914 chtěl senát ustanoviti k návrhu Clemenceauovu zvláštní vyšetřovací komisi pro stížnosti, že válečná výzbroj Francie je nedostatečná. Předseda vlády Viviani neměl proti tomu celkem námitek, avšak Poincaré ho upozornil, že se mu to zdá býti jakousi abdikací vlády a radil mu, aby nevyslovil s tím návrhem souhlas. Viviani se nato prohlásil v senátu proti návrhu Clemenceauově, a věc byla následkem toho svěřena výboru již existujícímu, totiž výboru brannému, aby podal zprávu (IV. 216).

Francouzský parlament měl veliké mínění o významu svého dozoru nad mocí výkonnou. Nejlépe to poznáváme ze zprávy branného výboru senátu z konce května 1915, v níž se praví: »Až se bude později psáti historie této války, bude bez jakéhokoliv odporu konstatováno, že reformy a zlepšení, z nichž vzešlo osvobození vlasti, měly svůj pramen v dozoru parlamentu. Teprve od okamžiku, kdy tento dozor byl vykonáván, byly na pranýř přibíjeny nešikovnosti a chyby veřejné správy. Budoucí spisovatelé nebudou si musiti lámati hlavu, aby se dozvěděli, jak v době války mají fungovati jednotlivá odvětví veřejné moci. Máme již zkušenosti. Svobodná souhra našich institucí, úplný respekt před našimi ústavními zákony, jsou nejlepšími zárukami národní obrany. . . Neosobujeme si právo vykonávati úkol moci výkonné, ale chceme plně splniti úkol vlastní, bez rozpaků a bez jakékoliv slabosti. . . Náš dozor nemůže se omezovati na to, abychom zkoumali spisy a vyslyšali ministry. . . Jest jen jediný dozor, který má význam, dozor nad skutky, dozor na místě samém. . .« (VI. 232.) K tomu poznamenává Poincaré skepticky, že parlamentní dozor takto široce pojatý zasahoval by často rušivě do jednání vlády. Může býti užitečný nebo škodlivý, podle toho, kdo a jak jej vykonává. Ústava nepomýšlela nikterak na to, aby senátoři nebo poslanci mohli vstoupiti na místo buď ministrů, buď představených vojenských a technických inspektorů, kteří jednají pod zodpovědností vlády. Bude třeba, aby výbory nevyvyšovaly se za akční komitét, a aby v oprávněné touze moci dohlížeti a pobízet nezeslabovaly vládní moc a neplodily anarchii.

Krátce nato vidíme, že Poincaré plně souhlasí s Vivianim, jenž prohlásil, že by raději odstoupil, než by vyhověl požadavku socialistů, aby jednotlivé skupiny sněmovní obdržely právo vysílati delegáty k armádě. Poincaré k tomu podotýká: »Avšak jak obtížno jest smířiti přemrštěné požadavky mravů parlamentních s nezbytnostmi válečnými« (VI. 258). Nedlouho nato měl Viviani konflikt s parlamentem ohledně kontroly zdravotní služby v armádě, ba bylo dokonce žádáno, aby poslanci se mohli přesvědčiti o zařízení zákopů. Poincaré důrazně ukazoval na nevhodnost těchto »usurpací« a prosil vládu, aby chránila svojí autority (VI. 346). Jednáno dále (VI. 348-9) a krátce na to se dovídáme (VII. 11), že Viviani dohodl se s parlamentem o tom, jak kontrola má fungovati. Podrobnosti neuvedeny.

Zajímavé jest, že na činnost parlamentních komisí stěžoval si i předseda poslanecké sněmovny, pravě, že zasahují čím dále tím více nejen v pravomoc vlády, nýbrž i v práva parlamentu (VII. 184).

Přes tyto všechny svízele s komisemi nerozpakuje se nikterak Poincaré, dovídáje se o přesunech ve vládě v Rusku směrem ke krajní pravici, zvolatí: »Lepší jsou přece přes jejich chyby parlamenty a jejich komise« (VII. 173).

Poincaré, i když se stal prezidentem, udržoval hojný styk s politiky rozličných táborů. Zvláště se senátory hojně se stýkal, neboť byl sám, nežli nastoupil svůj úřad presidentský, senátorem. Ze senátorů dostavuje se k němu nejčastěji senátor Humbert. »Un bolide entre dans mon cabinet« (V. 376) charakterisuje stručně Poincaré tohoto svého starého druha v senátu za departement Meuse. Humbert zasílal mu též hojně dopisy, plné stížností, psané, jak Poincaré ironicky poznamenává »pour des galeries futures, beaucoup plutôt que pour moi« (VI. 293), odpovídá mu však přece písemně, že jest ochoten kdykoliv ho přijmouti, právě tak jako ostatní členy parlamentu. Když se k němu Humbert následujícího dne dostaví a stěžuje si na Milleranda, referuje o tom ihned třem ministrům (VI. 299). Mnozí poslanci i senátoři stěžují si mu na vládu, jednotlivé ministry, hlavně Milleranda, a na vrchního velitele

Joffra. Vytýkají jim většinou nedostatky činnosti (srov. ku př. VI 199, 239, 254 a 298 stížnosti proti Joffrovi a Millerandovi). Kdysi se dostavilo k němu na třicet poslanců, kteří si stěžovali na vládu (VII. 205). Zvláště zajímavé jsou styky Poincaréovy s Clemenceauem, leč o tom později podrobněji.

Zcela výjimečně navštěvuje Poincaré senátory též sám. Tak hlavně Freycineta vzhledem k jeho stáří a vynikajícímu postavení, bylť předsedou branného výboru senátu (VI. 63, 110, 221). Je-li třeba, zve Poincaré zástupce lidu k sobě, tak ku př. v červnu 1915 senátora Humberta, aby s ním pohovořil o zprávě, kterou měl tento senátor vypracovati pro branný výbor (VI. 239).

Za neslučitelné se svým ústavním postavením Poincaré však pokládal, aby senátní výbory obračely se přímo na něho. Tak ku př. vproštěd února 1915 zaznamenává, že v ministerské radě podal zprávu o nezvyklém zakročení, jež právě u něho učinil branný výbor senátu. Předseda tohoto výboru Freycinet požádal totiž Poincaréa, aby přijal předsednictvo výboru, jež by mu předneslo pochybnosti ohledně doplňování armády. Usnesení výboru bylo sděleno presidentu republiky jako předsedovi nejvyšší rady národní obrany. Poincaré poznamenal, že myslí, že je to po prvé, kdy komise parlamentu obrací se přímo na presidenta republiky (VI. 59–62). Vláda se usnesla, aby president přijal předsednictvo v přítomnosti předsedy vlády a ministra války. Stalo se tak ještě téhož dne. Poincaré přivítal předsednictvo upozorněním, že zakročení senátního výboru jest poněkud nezvyklé, že nemá sám práva vstoupiti ve styk s parlamentem nebo s jeho výbory, že jest však ochoten naslouchati. Dostal za odpověď, že poněvadž jest fakticky potlačena možnost interpelovati vládu, nezbyvá výboru, když jest s vládou v konfliktu, než aby dovolával se jeho rozhodnutí. Poincaré udělil poté slovo Millerandovi, avšak debata mezi ním a zástupci senátu nevedla k cíli; Millerand zůstal jako pravidelně příliš uzavřený, Poincaré, jak praví, snažil se senátorům naznačiti, aniž by desavouoval ministra, že vláda s nimi souhlasí. To bylo jednání oficiální, druhého dne navštívil však Poincaré sám Freycineta v jeho bytě a dal mu důvěrně některé bližší informace (VI. 63).

I později zmiňuje se Poincaré ještě několikrát o tom, jak se na něj obračely parlamentní výbory. Tak ku př. v červnu 1915 (VI. 287) odevzdávají mu poslanci de Kerguezec a Clémentel usnesení výboru zahraničního, v němž jest president žádán, aby zakročil u ministra zahraničního ohledně Rumunska. Jindy opět přijímá písemné či ústní zprávy od předsedy výboru senátu o průběhu schůze (VI. 283, 303).

V té době popisuje Poincaré podrobně, jak předseda branného výboru senátu odevzdal mu odpověď výboru na výklady Millerandovy (VI. 309), s nimiž výbor nebyl spokojen, a činil vládě přemrštěné výčitky. Komise se usnesla, aby odpověď byla sdělena presidentu republiky, jenž jest »chef des armées et gardien suprême de grands intérêts du pays«. Poincaré upozorňuje senátora Boudenoota, jenž mu usnesení odevzdával, jak dvojsmyslným jest výraz »chef des armées«, vždyť může jednati jen skrze odpovědného ministra, a dovidá se od něho, že totéž namítal již ve výboru Bourgeois, avšak tu prý povstal Chéron a přečetl jedinou větu ze článku 3. ústavního zákona: »President disponuje brannou mocí.« Tato citace prý výboru zcela stačila. Ale právě tak mohlo by se tvrditi, praví Poincaré, že jsem chefem diplomacie, ba i chefem všech ministrů. Komise zapomněla na poslední větu téhož článku o potřebě ministerské kontrasignace a na čl. 6 o odpovědnosti vlády před parlamentem. »Le président de la République Française préside et ne gouverne pas. C'est l'ABC du régime parlementaire«, praví Poincaré ke konci. Věc skončila tím, že Poincaré vrátil Boudenootovi dopis výboru se žádostí, aby sdělil výboru, že výraz, jehož užil, se mu zdá neústavní. Věc vysvětlil nadto ještě přímo též i Chéronovi (VI. 310). Jak plastický to obrázek o parlamentarismu francouzském! I později měl ještě Poincaré příležitost vysvětlovati Chéronovi meze své moci (VII. 339).

V srpnu téhož roku přijímá Poincaré delegaci tří výborů sněmovních (VII. 30), jež chtěla s ním rokovati o výpravě dardanelské. Poincaré ji upozorňuje, že nemůže projevit své mínění v nepřítomnosti ministrů, a že nemůže debatovati s poslanci. Překvapuje tedy, čteme-li nedlouho nato, že Poincaré přijímá některé členy oněch tří výborů sněmovních a s nimi rokuje o rozličných otázkách

(VII. 66). Snad nevystupovali jako oficiální zástupci oněch tří výborů. Krátce po svém nastoupení zasílá mu Briand v listopadu 1915 (VII. 242) usnesení branného výboru sněmovny, v němž jest žádán, aby učinil přítrž nerozhodné politice na Balkáně. K tomu podotýká Poincaré v Pamětech: »Toto usnesení jest přímo negací parlamentního systému. Nemám právo vstoupiti ve styk se sněmovnou, a tato nemá právo obracet se na mne. Má-li stížnost na ministry, může je porazit, a mně naznačiti v denním pořádku svoji vůli.

Podle ústavy francouzské (čl. 9 zákona ze 16. července 1875) může president republiky vypoověděti válku jen s předchozím souhlasem parlamentu. Zajímavo jest sledovati v Pamětech, jak tento ústavní předpis byl v praxi prováděn, nebo lépe řečeno porušován. K nepřátelství mezi Francií a Německem došlo tím způsobem, že Německo vypovědělo dne 3. srpna samo válku, prohlásivši v notě odevzdané velvyslancem Schoenem předsedovi francouzské vlády, že císařství německé považuje se býti ve válečném stavu s Francií, z důvodů, jež tento stát zavinil (IV. 522). Jest pochopitelno, že v tomto případě neměl ani president ani parlament francouzský příležitosti k ingerenci. Jinak tomu však bylo v případě Rakousko-Uherska. Toto vypovědělo sice válku Srbsku a Rusku, nikoli však Francii. Rakousko-uherský velvyslanec prodléval v Paříži až do 10. srpna, kdy mu vláda francouzská doručila pasy, a kdy odvolala taktéž svého zástupce z Vídně (V. 57). Avšak k vypovězení války došlo teprve o 2 dny později. Vláda francouzská po dlouhé poradě požádala vládu anglickou, aby ve Vídni sdělila, že vláda francouzská učiní všechna opatření, která jí umožní odpověděti na skutky a hrozby rakouské (V. 76). V příslušné notě jest řečeno, že Rakousko tím, že vypovědělo válku Srbsku, čímž zahájilo nepřátelství v Evropě, jakož i tím, že vypovědělo válku Rusku, jež bojuje po boku Francie a že vyslalo vojsko na frontu francouzskou, samo vstoupilo ve válečný stav s Francií. Důvody tyto jsou ovšem *právnicky* značně slabé a má jimi býti patrně omluveno, že k vypovězení války Rakousko-Uhersku nebyl vyžádán souhlas parlamentu. Poincaré podotýká, že bylo považováno za zbytečno tak učiniti vzhledem k jednomyslnému usnesení parlamentu dne 4. srpna, kdy byla schválena všechna opatření nutná k válce s Německem. Vypovězení války Rakousko-Uhersku nesrovnává se však s ústavou francouzskou nejen po té stránce, že nebyl vyžádán souhlas parlamentu, avšak ani po té, že vypovězení války nestalo se jménem presidenta, nýbrž jen všeobecně jménem vlády; Poincaré ovšem předsedal oně schůzi ministerské rady. Podobně bylo postupováno při vypovězení války Bulharsku (VII. 162, 180).¹⁷

Těž o rozpuštění a odročení parlamentu nacházíme v Pamětech zajímavé zmínky.

Podle ústavy francouzské (čl. 5 zákona z 25. února 1875) může president republiky rozpustiti poslaneckou sněmovnu, souhlasí-li s tímto opatřením senát. Práva tohoto bylo použito po dobu trvání třetí republiky pouze jedenkrát a to presidentem Mac-Mahonem v r. 1877, pročež pohlíží se na ně většinou jako na právo ilusorní. Zajímavo je tedy, čteme-li v Pamětech na dvou místech, že bylo Poincarému navrhováno, aby sněmovnu rozpustil. Po prvé se tak stalo koncem r. 1913 při obtížích, jež předcházely sestavení vlády Doumerguovy (III. 343), po druhé o půl roku později před sestavením vlády Vivianiovy (IV. 163). Dovídáme se tu též, že podle názoru Poincaréova hlavní příčinou, proč toto právo vyšlo z užívání, byla nemožnost použití ho v době, kdy rozpočet pro budoucí rok nebyl odhlasován (ve Francii bývá pravidelně rozpočet odhlasován teprve během rozpočtového roku), takže poslanecká sněmovna byla po většinu roku pánem situace, mohouc vládě odepřiti rozpočet provisorní, povolovaný pravidelně na jeden měsíc, t. zv. dvanáctinu, kdyby poznala, že vláda ji chce rozpustiti. Tak uvedlo, jak praví Poincaré, zneužívání jedné z podstatných prerogativ moci parlamentní málem v nívěč neméně důležitou prerogativu moci výkonné.

Také otázky odročení parlamentu dotýká se Poincaré ve svých Pamětech. Při vypuknutí války sešel se ihned francouzský parlament, avšak když odhlasoval návrhy předložených mu zákonů a učinil

¹⁷ Jest zajímavo, že obšírná zpracování ústavního práva francouzského, jež nám podali Duguit, Esmein a Pierre, přenášejí se mlčky přes tyto případy vypovězení války. Letmo dotýká se jich jen Barthélemy, str. 648.

některá jiná nezbytná opatření, přestal konati schůze, aniž by byl býval odročen. Když vláda chystala se opustiti koncem srpna Paříž, tu tlumočili dne 30. srpna v její schůzi presidenti obou sněmoven přání, aby sněmovny byly svolány (V. 215). President senátu Dubost odůvodňoval to hlavně tím, že je třeba, aby parlament se usnesl o zákoně o přestěhování vlády, poněvadž jejím legálním sídlem jest Paříž. Poincaré vyvrátil tuto argumentaci poukazem na to, že tu jde jen o přechodné opatření, a tu změnil Dubost zcela své stanovisko a žádal, aby vláda odročila dekretem mimořádné zasedání parlamentu, a aby ho takto zbavila nepříjemnosti buď svolati schůzi nebo odmítnouti návrhy senátorů, aby tak učinil. Vláda se však tehdy usnesla nechati věc v klidu, obávajíc se, že by svolání nebo odročení parlamentu způsobilo zbytečný rozruch v zemi. Dubost hrozil sice, že senát svolá o své újmě, ale dal se uchlácholiti, když mu bylo sděleno, že senát bude odročen, bude-li vláda nucena opustiti Paříž (V. 216). Tak se skutečně stalo a těsně před odchodem z Paříže odročila vláda 2. září parlament (V. 239). Když president příslušný dekret podepsal, rozpakoval se Viviani po přesídlení vlády do Bordeaux jej vyhlásiti, a když konečně tak učinil, chtěl jej odvolati (V. 245); též Dubost byl opět proti odročení. Konečně — jak praví Poincaré — po nekonečných poradách rozhodla se vláda nezměnití svého usnesení (V. 246). Sněmovny zůstaly odročeny až do prosince.

Poslanci, kteří byli vázáni povinností vojenskou, odebrali se ke svým praporům, při tom zůstalo však nedotčeno jejich právo zúčastniti se jednání parlamentu. Z toho vznikaly rozličné obtíže, o nichž se dočítáme též někdy v Pamětech (VI. 33). Nejhorší potíže byly, jak se zdá, s bývalým ministrem Caillauxem, když narukoval.¹⁸ Leč přesahovalo by rámec tohoto článku, blíže se tím zabývatí. Stačí upozorniti, jak plasticky líčí Poincaré, kterak do Elysejí přišel poslanec Magniaudé v cestovním šatě, avšak s odznakem poslance v knoflíkové dírce a s trojbarevnou šerpou, jako by se byl sám jmenoval komisařem u armád republiky. Prohlašoval s velkou vážností, že bylo by třeba komisařů u armád, aby dohlíželi nad tím, co se děje, a aby pozvedli morálku vojska (V. 207).

Ba i předseda poslanecké sněmovny Deschanel stěžoval si Poincarému na mobilisované poslance, kteří nekonají službu vojenskou a cestují mezi armádami a palácem Bourbonským (VII. 184).

V. PRESIDENT A BRANNÁ MOC.

Ústava francouzská má zcela stručné ustanovení o poměru presidenta republiky k branné moci. Čl. 3. zákona z 25. února 1875 praví jen, že president disponuje ozbrojenou mocí. V duchu tohoto ústavního předpisu světily některé zvláštní normy presidentu republiky určité funkce v oboru vojenském, všeobecně však není otázka tato ještě ve Francii upravena; rozhodují zde namnoze ústavní zvyklosti, vytvořené v době míru. Zvláštní důležitosti nabyl tento výsek pravomoci presidentovy ovšem za světové války. Šlo tu o uspořádání poměru presidentova k vrchnímu vojenskému veliteli. Po této stránce nebylo dosud ústavní tradice, neboť třetí francouzská republika nevedla do té doby evropské války. Z toho pošlo ovšem mnoho kolísání, vývoj jde linií klikatou.¹⁹

Na vše to vrhají Poincaréovy Paměti hojně světla. Nepoučíme se z nich ovšem v souvislosti o vývoji celé této otázky, jde tu spíše jen o jednotlivé momentní obrázky, jež nás však právě ve své bezprostřednosti poučují o situaci často lépe, nežli obšírné abstraktní úvahy. Přihlédněme k nim nyní blíže.

¹⁸ Vzhledem k jeho impulsivní povaze nevěděli si s ním na vojně rady. Záhy byl zproštěn a dán k dispozici ministru financí, tento jej však přepustil ministru obchodu, který jej vyslal na studijní cestu do Brazílie, aby byl co nejdále z Francie (V. 197, 393-4, 424, 430, VI. 28). O nepřijemných zkušenostech s poslanci-vojíny zmiňuje se též Bourget v knize *Gouvernement et commandement* str. 306.

¹⁹ Problému poměru vlády k velení jest věnována kniha Bourgetova: *Gouvernement et commandement*, Paříž 1930. Poměry ve Francii, o něž nám jde, jsou vylíčeny hlavně v kapitole IV. Srov. též Duguit IV. 594, Esmein II. 143. Viz též plastické líčení, jež podává Pierrefeu v knize: *Hlavní válečný stan francouzský*, str. 169 a sl. českého překladu.

Z Pamětí poznáváme, že Poincaré účastnil se v důležitých případech jednání nejvyšší válečné rady (Conseil supérieur de la guerre) i nejvyšší rady národní obrany (Conseil supérieur de la défense nationale). Tak ku př. předsedal jednání nejvyšší válečné rady dne 4. března 1913, jež doporučila jednohlasně znovuzavedení tříleté služby vojenské. Poincaré praví, že se pečlivě vystříhal toho, aby činil jakýkoliv nátlak na rozhodnutí, doporučil naopak generálům, aby se vyslovili zcela svobodně (III. 147). Taktéž účastnil se Poincaré porad nejvyšší rady národní obrany v míru i ve válce (IV, 76, V. 117, 125, VII. 220, 240, 260, 270, 278, 295).

Daleko více pozornosti věnuje Poincaré ve svých Pamětech svému styku s hlavním stanem, hlavně ovšem s generálem Joffrem.

Byl s ním ve stycích již v době míru (IV. 75); zvláště pak v kritické dny ke konci července 1914 byl Joffre brán na poradu. Tak čteme ku př. v Pamětech, že Poincaré radí se též s ním o tom, má-li francouzské vojsko v době mobilisace ustoupiti na 10 km od hranic (IV. 426), nebo že konferuje s ním, než je předložen ministerské radě návrh na všeobecnou mobilisaci (IV. 479), v dohodě s ním píše králi anglickému ohledně vylodění vojska (IV. 534). Naopak vidíme taktéž, že Joffre obrací se na presidenta. Velmi zajímavý jest jeho dopis v němž žádá o intervenci u anglické vlády ohledně urychlení vojenských transportů (V. 46); že ministři tímto způsobem Joffrova zakročení nebyli spokojeni, poznali jsme již dříve. Dne 4. srpna rozloučil se Poincaré se Joffrem, jenž odcházel do hlavního štábu. »Dal jsem mu bratrský polibek. Je klidný a důvěřivý« (IV. 548). Těmi slovy končí IV. díl Pamětí.

Porady s Joffrem konají se ovšem i po vypuknutí války. Někdy bývá zván Joffre do ministerské rady, aby podal výklad o situaci (IV. 349, 351), jindy koná se méně formální porada Joffra s ministry nebo členy parlamentu v paláci Elysejském (V. 499, VI. 8, 76, 122, VII. 68, 78). Byla doba, kdy Joffre si přál, aby porady takové konaly se pokud možno, každý týden (VII. 49). Že při poradách těchto někdy docházelo k rozmiškám mezi ministry a Joffrem, jest pochopitelné. Plasticky líčí nám jedno takové intermezzo Poincaré, když jednalo se v březnu 1915 o to, aby případně bylo vysláno francouzské vojsko do Itálie (VI. 124—125). Joffre tehdy kategoricky prohlásil »avec un sentiment si vif de sa pleine indépendance envers le pouvoir civil«, že k tomu nesvolí. Tu pokládal Poincaré za nutno ohraditi se proti tomu slovy: »Generále, vláda se ještě na ničem neusnesla, avšak kdyby rozhodla poslati vojsko do Itálie, musil byste se podrobiti. — Tu, pane presidente, odpověděl Joffre prudce, nezbylo by mi, nežli nechat se zabítí před svými voji. — Nikoliv, drahý generále, nenechal byste se zabítí, neboť to by byl jakýsi druh neposlušnosti. Jakožto strážce ústavy musím hájiti práv vlády«.

Někdy účastnil se Poincaré i porad v hlavním staně (VII. 35, 154, 369). Povšimněme si blíže aspoň jedné z těchto porad, totiž oné, jež byla konána dne 23. června 1915 v Chantilly (VI. 278—283). Živel civilní representovali na této poradě Poincaré, Viviani a Millerand, živel vojenský generálové Joffre, Foch, Dubail, Castelnau a Pellé. Šlo hlavně o otázku nového rozdělení armád na francouzském bojišti ve tři armádní skupiny (VI. 260), a o otázku pravidelných porad Joffra s veliteli těchto skupin. Za porady takové přimlouvali se vřele Poincaré i oba ministři, poněvadž se Joffrovi všeobecně vytýkalo, že se příliš izoluje od svých podřízených, a to i od bezprostředních. Proti takovému řešení se však Joffre usilovně bránil, obávaje se, aby nebyl takto omezován ve své svobodě rozhodovati, aby se z těchto porad nevyvinula válečná rada, konečně k nim v zásadě svolil s výhradou, že porady nebudou pravidelné a že sám určí vždy jejich datum. Poincaré při této příležitosti poznamenává, že ani ve Francii, ani v zemích spojenců není uspokojivě rozřešena otázka vztahů mezi vojenským velením a vládou. Ve Francii bylo prý vojenské velení od počátku přesvědčeno, že jen jemu přísluší soustřediti ve svých rukou veškeru moc. Kdyby štěstěna byla více přála Francii v posledních deseti měsících, byla by Francie patrně přechodně se přizpůsobila tomuto režimu (VI. 282—283). V poradě této řešena též otázka součinnosti se zástupci ostatních spojeneckých armád (VI. 282, 294). Když později porady takové skutečně se konaly, poznamenává Poincaré příležitostně (VII. 13, 314, 328), že byl mu zaslán protokol o nich. Někdy se zúčastnil porad takových president osobně (VII. 369).

Poincaré se stýkal velmi často se Joffrem ovšem i mimo porady, o nichž jsme právě mluvili; dalo se tak takřka vždy v přítomnosti ministerského předsedy nebo ministra války. Styky takové byly již před válkou (IV. 75), častější ovšem za války. President dotazoval se na rozličné věci vojenské — později uvidíme, jak často si stěžuje, že byl o nich nedostatečně informován — a upozorňoval generála sám na rozličné okolnosti. Svědčí o tom četná místa jeho Pamětí. Uvedme jen dva doklady zajímavé s hlediska ústavního. Při návštěvě v hlavním stanu v srpnu 1915 upozornil president Joffra na námitky, jež sdělili mu někteří armádní velitelé proti lokálním offensivám. Když Joffre je vysvětloval tím, že jsou nutny, aby se ulehčilo Rusku, že jsou jakýmsi spojeneckým dluhem, odvětil Poincaré: »Nikoliv, otázky aliance týkají se vlády, nikoliv vojska. Posuzujte věc jen s hlediska strategického. Ostatek se týká nás: ministrů a mne« (VII. 37). O čtrnáct dní později, koncem srpna, opakuje se podobná scéna v Paříži (VII. 68), president klade opět Joffrovi na srdce, aby podnikal offensivu jen z důvodů ryze vojenských, nikoliv snad z ohledu na spojence. Že Joffre při svých plánech bral ohled na spojence, poznáváme již koncem r. 1914 (V. 501).

Joffre obracel se na Poincaréa zvláště tehdy, měl-li na srdci rozličné stížnosti, tak ku př. proti ministru války Gallienimu pro jeho domnělé zasahování do pravomoci vrchního velitelství, ministr totiž chtěl, aby francouzský přidělenec v ruském hlavním stanu korespondoval s ministrem přímo, nikoliv prostřednictvím francouzského hlavního stanu (VII. 278).

Joffre byl až do prosince 1915 jen vrchním velitelem francouzského vojska na frontě proti Německu, nebyl velitelem francouzských vojsk na jiných frontách. Z toho vznikaly rozličné potíže, hlavně v té době, když jedno z těchto vedlejších bojišť, totiž balkánský poloostrov, nabývalo stále většího významu. Objevila se potřeba jmenovati nejvyššího velitele pro veškeré francouzské vojsko (VII. 269, 279, 287). Počátkem prosince 1915 naléhal Poincaré na Brianda, aby se tak stalo co nejdříve (VII. 290). Vyslovil se zároveň proti tomu, aby tímto nejvyšším velitelem stal se ministr války, generál Gallieni. Kdyby se jím stal, riskoval by, jak praví Poincaré, že by neměl dostatečné neodvislosti strategické, neboť byl by nucen mluvit v parlamentě a v komisích, riskoval by dále, že by svým jednáním zavazoval celou vládu, a že by s ní ovšem sdílel odpovědnost.²⁰ S názory těmito souhlasil Briand (VII. 290, 297), a když též Gallieni nečinil námitek, byl v ministerské radě jednohlasně jmenován nejvyšším velitelem Joffre (VII. 303). Poincaré zmiňuje se sice o tom, že podepsal dekry, jimiž vytvořeno nejvyšší velitelství a svěřeno Joffrovi (VII. 304), zajímavo jest však, že nemluví blíže o tom, kterak tehdy znovu upraven poměr mezi nejvyšším velitelem a vládou.²¹

Ačkoliv Poincaré vycházel s Joffrem celkem velmi dobře, stěžuje si přes to opět v Pamětech na hlavní stan, že neinformuje ho dostatečně o válečných událostech. Byl to vleklý skrytý konflikt, mající původ svůj jednak v nevyřešené otázce ústavní o poměru presidenta k hlavnímu stanu, jednak v povaze obou hlavních osob. Byl tu s jedné strany Poincaré se svojí zvědavou povahou, jenž chtěl býti informován nejen o všem důležitém, nýbrž i o rozličných podrobnostech, byl tu s druhé strany uzavřený, nesdílň Joffre, jehož povaha byla zajisté nejen směrnicí pro chování jeho podřízených, ale často i vítanou záminkou, aby tajnůstkářstvím zvyšovali důležitost svého postavení. Stížnosti na nedostatek informací táhnou se Pamětmi jako červená niť. Zde jen několik ukázek.

²⁰ Nejlepším důkazem toho, že rozhodovaly tu důvody věcné a nikoli snad nějaká animosita vůči Gallienimu, může nám býti, vidíme-li, jak Poincaré se zastal tohoto generála, když hlavní stan v souhrnné zprávě o bitvě na Marně nezmínil se o zakročení Gallieniho na levém křídle francouzském, jež mělo tak pronikavý vliv na výsledek této bitvy (VI. 147).

²¹ V době, kdy válka vypukla, byl poměr mezi vládou a vojenským velením určen v hlavních rysech dekretem z 28. října 1913. Podle něho příslušelo vládě určití politický cíl války, určití při válce s několika protivníky, který z nich jest hlavní, a podle toho rozdělití prostředky k boji a stanovití velcí generály pro jednotlivé fronty. Tím, že dekretem z 2. prosince 1915 byl jmenován jediný vrchní velitel pro francouzskou brannou moc na všech bojištích, jemuž příslušelo též disponovati všemi brannými silami, vzdala se vlastně francouzská vláda některých prerogativ obsažených v dekretu z r. 1913. Srov. Duguit IV. 600, Esmein II. 146.

Tak již dne 11. srpna 1914 stěžuje si Poincaré ministru války, že jest nedostatečně informován ve svém žaláři elysejském o tom, co se děje v hlavním stanu (V. 66). Ministr mu odpovídá dopisem, dokládaje se svojí ctí, že také neví více, než president. »Ani Messimy, ani já — praví Poincaré — nemáme ovšem v úmyslu míchat se do vedení operací, ani klásti překážky volnému rozhodování vojenského velení. Avšak jak mohou hlava státu i vláda plniti všechny své povinnosti vůči zemi, nejsou-li přesně informovány? Ani ústava, ani zákon neupravily vztahy mezi držiteli veřejné moci ve státě. Ještě méně upravily poměr mezi exekutivou a vojenským velením. Jen pokusmo, postupnými úpravami, jež budou vyžadovati dobré vůle všech, přijdeme k tomu, abychom smířili funkce rozličných orgánů, jež jsou však stejně nutny pro život státu a pro přípravu k vítězství«.

A den nato praví Messimymu: »Pochopuji, že velení chová v tajnosti přípravné operace, avšak nemá důvodu, aby nám skrývalo operace, jež se již staly, a zvláště, jde-li o neúspěch« (V. 83). Jindy poznamenává Poincaré s jakousi snad nadsázkou, že ani hlavní stan, ani ministerstvo války nedávají mu více zpráv než novinám a veřejnosti. Marně domáhá se prý nápravy. Odpovídá se mu jen mlčením a vše jde po starém. (V. 123). Podobně mluví i jindy (V. 143).

Z Paměti se dovídáme, že z počátku války zůstalo pro veřejnost neproniknutelným mysteriem rozdělení rozličných armád, ba i jména velitelů. »Francie má dosud jen anonymní obhájce« podotýká sarkasticky Poincaré, jenž některé zprávy v tomto směru obdržel jen pod pečeti hlubokého tajemství (V. 120). Hlavní stan se prý obával, aby uveřejnění jmen nelichotilo ctižádosti a nebudilo závist.

Všecky tyto stížnosti, jež jsme dosud uvedli, pocházejí z měsíce srpna 1914. Později se poměry patrně poněkud zlepšily, snad si též Poincaré přivykl, takže stížností jest již méně. Avšak v srpnu 1915 opět čteme v Pamětech (VII. 14), že Poincaré se z telegramu Joffrova Millerandovi náhodou dozvěděl, že na druhou polovinu srpna chystají se větší vojenské operace. Poincaré píše ihned ministroví: »Co to má znamenati? O jaké operace jde?« a žádá výslovně, aby se nepřikročilo k žádné nové ofensivě, dokud mu nebudou vyloženy její podmínky a její dosah, a dokud mu nebude umožněno zkoumati, zda předčasná akce neznamena trýstění sil. Situaci hodlá prozkoumati s ministrem války, a bude-li třeba sděliti věc vládě. Do té doby ať se nestane nic definitivního a nenapravitelného. Jde tu — praví Poincaré — o otázku nejen rázu vojenského, ale i rázu diplomatického a státního.

A krátce nato píše opět Millerandovi (VII. 119): »Je zvláštní, že četní důstojníci mohou míti v tomto směru (totiž o těžké dělostřelbě) zprávy, a že hlavní stan dovoluje si odepřítí je vládě... Mám právo a povinnost věděti zavčas, zda hlavní stan, podnikaje ofensivu, pro níž se sám rozhodl, má dostatečné prostředky, aby ji přivedl k dobrému konci a ji využitkoval. Kdyby tomu bylo jinak, tu by byla těžce postižena Tvoje odpovědnost politická a moje odpovědnost morální«.

Snad tyto stížnosti přece trochu pomohly, stížnosti umlkají, ba vidíme dokonce, že Poincaré upozornil ministerskou radu na připravovanou ofensivu v Elsasku, jež byla příčinou, proč odmítl hlavní stan poslati posilu na Balkán (VII. 135).

Stížnosti Poincaréovy souvisely namnoze s tím, že nebylo dostatečně vyjasněno postavení hlavního stanu vůči vládě a presidentovi. K této věci se Poincaré, jak jsme viděli, opětně vrací, delší úvahu věnuje jí již v srpnu 1914 (V. 169 — 170), kdež shrnuje své názory na tuto otázku. Pro zajímavost uvádíme je podrobněji. Hlavní stan, praví Poincaré, pokládá se v době války za zcela neodvislý od vlády a neuznává nad sebou než nominální a neodpovědnou autoritu presidenta republiky. Tato domyšlivost byla by zcela proti duchu ústavy. »Zákony z r. 1882 a 1905 svěřily ministru války tedy jednomu z členů vlády, jenž jest solidárně se svými druhy a s nimi odpovědný, správu armády. Jemu přísluší dodávati vojenskému velení prostředky k akcím, materiál, zásoby, potraviny, jež potřebuje. Taktéž jen vládě náleží pod odpovědností před parlamentem ustanoviti všeobecné podmínky politické, finanční, hospodářské, diplomatické, za nichž se má rozvíjeti válka. Proto jest nevyhnutelno, aby hlavní stan se neuzavíral do věže ze slonoviny, a aby neodmítal jakoukoliv kontrolu. Nelze zajisté pochybovati, že by bylo nebezpečnou absurdností nechati vládu zasahovati do vedení akcí vojen-

ských, avšak je třeba, aby byla vláda lépe informována, než tomu bylo dosud. Pravidelnost její kontroly je též jediným způsobem, jak vyhnouti se tomu, aby parlament nevstoupil na její místo, a aby jeho zá- kroky nevedly ke špatným koncům, mohouce se státi nebezpečnými pro četnost a nespořádanost podnětů, které obsahují.«

Koncem téhož roku přisvědčuje poslanci Lebrunovi, jenž praví, že vláda nemá sice veleti, ale má kontrolovati velení, dodává k tomu však skepticky: Hranici nebude možno snadno stanoviti. Stane se tak teprve po zkouškách a mnohém tápání (V. 531).

Konečně budiž v této kapitole ještě upozorněno na to, že Poincaré při kterési příležitosti ostře se vyslovil proti tomu, aby francouzské vojsko bralo rukojmí z nevinného civilního obyvatelstva a žádal za exemplární potrestání provinilých důstojníků (V. 211).

VI. PRESIDENT A VATIKÁN.

Zvlášt' zajímavé jsou Poincaréovy Paměti tam, kde líčí autor své vztahy k papežské stolici. Poměr Francie k Vatikánu byl tehdy napiatý. Bylo to nemnoho let po odhlasování laických zákonů, po zrušení konkordátu, po vzájemném odvolání diplomatických zástupců.

Prvá příležitost zasáhnouti ve vztahy Francie k Vatikánu naskytlá se Poincaréovi krátce po vypuknutí války. Když dne 20. srpna zemřel papež Pius X., vznikla otázka etiketní, jak má Francie, jež neměla již u Vatikánu svého zástupce, kondolovati ke smrti papežově. Vláda se rozhodla (V. 137) dáti svému velvyslanci u Kvirinálu Barréovi pokyn, aby se řídil podle postupu svého anglického kolegy. Současně uznáno za vhodné dorozuměti se před konklávem s kardinály francouzskými, s čímž Poincaré plně souhlasil. K delikátní této úloze vybrán J. Cambon, býv. velvyslanec francouzský v Berlíně.

Druhého dne obdržel Poincaré pozvání od arcibiskupa pařížského, kardinála Ametta, k smuteč- ním bohoslužbám za zesnulého papeže. Poincaré sdělil ministerskému předsedovi a ministroví zahra- ničních věcí, že přes odlukové zákony chce vyslati svého zástupce do Notre-Dame, jednak z respektu k diplomatické slušnosti, jednak vzhledem k union sacrée. Oba ministři nečinili námitek. Soudili dále, že má sice přijmouti kardinála, bude-li si toho přátí, že však bude spíše úlohou Cambonovou nežli presidentovou, aby mu vyložil náhled vlády francouzské. Poincaré dal ještě téhož dne Cambo- novi potřebné pokyny (V. 140). Kardinál Cambonovi skutečně slíbil, že se přičiní sjednotiti hlasy francouzských kardinálů na jediném kandidátu, jímž bude patrně Mgr. Ferrata (V. 154).

Dne 3. září byl zvolen papežem kardinál jiný, totiž arcibiskup bolognský de la Chiesa, jenž přijal jméno Benedikta XV. Svě nastoupení na trůn papežský sdělil sám presidentu stručným latin- ským dopisem tohoto znění: »Per illustri viro Gallorum reipublicae Praesidi. Benedictus P. P. XV. Per illustri vir, Salutem. Inscrutabili Dei consilio ad suscipienda Ecclesia gubernacula vocati, munus impositae dignitatis Tibi nunciare properamus, eidemque atque nobilissimae Gallorum genti omnia fausta feliciaque adprecamur. Datum Romae apud S. Petrum diei III. septembris anno MCMXIV. Pontificatus nostri primo. — Benedictus P. P. XV.« (V. 304). Doručení dopisu zprostředkoval kar- dinál Amette ihned po svém návratu do Paříže, omlouvaje se, že neodevzdává jej osobně, poněvadž Poincaré dlí v Bordeaux. Spolu děkoval za to, že Poincaré dal se zastupovati při zádušní mši svaté za zesnulého papeže (V. 305).

Nyní vznikla choulostivá otázka, jak odpověděti na tyto dva dopisy. Kdyby byl Poincaré na ně odpověděl sám, bylo by to odsuzováno, jak čteme v Pamětech (V. 306) mnohými republikány, bylo by to jakýmsi královským tajnůstkářstvím, což by si nedovolil v nynější době žádný ústavní král. Poincaré předložil věc vládě, jež se usnesla, že president má odpověděti sám, že však odpověď bude vypracována v ministerstvu zahraničních věcí. Koncipoval ji Berthelot, byly to dva francouzské do- pisy, z nichž stručnější byl určen pro papeže, druhý pro kardinála. Prvý končil přáním všeho dobrého pro papeže a pro velikost (grandeur) jeho pontifikátu. Dříve, než byly dopisy presidentem podepsány,

byly sděleny vládě, jež rozhodla se v nich škrtnouti slovo grandeur. K tomu poznamenává Poincaré suše: »Petitesse et misère.« A když usneseno zároveň, že má dopisy podepsati sám bez kontrasignace Delcasséovy, aby kabinet nebyl oficiálně odpověden za ně, tu praví indignovaně, že tak učinil »non sans trouver que ces chicanes manquaient un peu d'élégance« (V. 307).

Ještě koncem téhož roku měl Poincaré opět příležitost k jakémusi styku s Vatikánem. Kardinál Amette sdělil totiž Cambonovi dopis státního tajemníka vatikánského, kardinála Gaspariho, že papež by chtěl dosáhnouti od válčících stran příměří pro Boží Hod vánoční. Nežli by však Vatikán s tímto návrhem oficiálně vystoupil, měla býti sondována půda. Cambon upozornil arcibiskupa, že se sám nemůže vyjádřiti, že vláda francouzská bude moci se rozhodnouti jen po dohodě se spojenci. Ihned referoval o této rozmluvě Poincaréovi, jenž právě byl v Paříži. Leč i odpověď presidentova byla vyhýbavá, pravil, že projekt pokládá za těžko proveditelný, že však rozhodnouti o něm může jen vláda, a žádal velvyslance, aby zpravil o věci kabinet, jenž sídlil ještě v Bordeaux (V. 472). Hlavní stan odmítl ovšem tento návrh a Cambon sdělil zakrátko kardinálovi záporné stanovisko francouzské vlády (V. 478). Melancholicky připomíná si Poincaré neúspěch akce papežovy na Štědrý večer (V. 524).

Počátkem prosince téhož roku uvažovala vláda o návrhu Anglie, aby Francie obnovila své diplomatické zastoupení ve Vatikáně. Vláda dne 2. prosince tento návrh zamítla, s čímž Poincaré, jenž podobně jako Viviani nebyl oně schůzi vlády přítomen, neboť dlel v Paříži, nesouhlasí a volá (V. 475): »Malicherná a zaslepená politika! Budeme obětovati zájmy národní stranickým předsudkům?... Všechny válčící státy budou zastoupeny u Vatikánu krom nás, jako by rozluka církve od státu nám znemožňovala diplomatické vztahy se Svatou Stolicí a jako bychom měli právo nevšímáti si toho, co se děje u Vatikánu.« Na venek ovšem nedal Poincaré svůj nesouhlas s ujednáním vlády najevo, a když kardinál Amette nedlouho na to zmínil se v audienci o tom, že by bylo dobře obnoviti velvyslanectví u Vatikánu, poukázal tu Poincaré na obtíže spojené s tímto krokem v době války, jenž by vzbudil zajisté nebezpečné polemiky (VI. 39).

Toto intransigentní chování vlády nemělo však dlouhého trvání. Když počátkem roku 1915 obrátil se papež telegraficky ohledně výměny zajatců neschopných služby vojenské (VI. 6-7), tu v ministerské radě, které Poincaré telegram sdělil, žádný z ministrů neodporoval, jak pichlavě Poincaré poznamenával, tomu, aby Poincaré stvrdil příjem papežova poselství. Stalo se tak telegraficky ještě téhož dne.

Do této kapitoly zapadá ještě jeden obrázek z Pamětí, v němž jeví se nám plasticky stanovisko presidentovo i praxe censury v otázkách církevních. Na Nový rok 1915 nařídil papež modlitby v celém světě katolickém »za mír tak vytoužený«. Všichni biskupové francouzští sdělili pastýřskými listy papežův příkaz věřícím. Biskup ve Vannes zdůraznil ve svém pastýřském listě pacifistický charakter papežova breve. Censura zakázala však uveřejnění v novinách tento pastýřský list, neboť byla prý obava, že by porušil jednotnost národní důvěry. Podobný zákaz stihl též publikaci pastýřských listů vydaných jinými biskupy, ba i arcibiskupem pařížským, ačkoliv tento volil, jak podotýká Poincaré, zcela nezávadnou stylisaci, neboť přikazoval modlitby za mír pevný a trvalý, za mír spočívající na triumfu a panství práva. Cambon upozornil na tyto konfiskace ihned presidenta, jenž oznámil věc ministru vnitra Malvymu. Tento v dohodě s předsedou vlády odvolal ona nevhodná opatření censury (VI. 38-9). Stalo se to právě v době, kdy po dlouhém čase dostavil se arcibiskup pařížský opět k presidentu republiky. Mluvili ovšem i o této věci. Kardinál nezamlčel, že modlitbu papežem nařízenou doplnil o své újmě, aby nemohla býti vykládána defaitisticky, a že na to upozornil Vatikán.

Cambon zůstal i nadále jakýmsi prostředníkem mezi Vatikánem a vládou francouzskou. Jaký úkol mu tu někdy připadal, vidím z příležitostné poznámky Poincaréovy, že kardinál Amette sdělil Cambonovi dotaz Vatikánu, zda by v chrámu sv. Sofie v Cařihradě nemohl býti zaveden obřad katolický, až z Cařihradu budou vypuzeni Turci. Poincaré, jemuž Cambon referoval, pokládal požadavky tyto za dětinské a předčasné. Doporučil odpověděti kardinálovi, že Francie, až bude toho třeba, vynasnaží se opatřiti církvi katolické v Cařihradě jiný chrám (VI. 112).

Byť by zmínky o styku s Vatikánem byly v Pamětech poměrně řídké, jsou jistě velmi zajímavé, jednak proto, že tu často proráží na světlo rozpor mezi nazíráním Poincaréovým a nazíráním vlády, jednak proto, že pozorujeme, kterak ve stycích s Vatikánem i po rozluce jest respektováno vůdčí postavení presidentovo. Vatikán obrací se přímo na presidenta, francouzský důvěrník referuje pravidelně přímo presidentu, nikoliv vládě.

VII. POSELSTVÍ PRESIDENTOVA A JEHO KORESPONDENCE.

Již dříve povšimli jsme si ústních projevů Poincaréových, přihlédajíc hlavně k otázce ministerské zodpovědnosti za ně. Nyní věnujeme pozornost ostatním jeho projevům, totiž jeho poselstvím a jeho korespondenci.

Podle čl. 6. zákona ze dne 16. června 1875 stýká se president s parlamentem jen pomocí poselství, jež předčítá ministr. Tohoto svého práva hojně užíval Mac-Mahon; pozdější presidenti omezili se takřka jen na poselství při nastoupení úřadu a případně při demisi.²² Teprve Poincaré provedl tu změnu. Použil častěji práva poselství. Přinášela to ovšem s sebou doba veliké války.

Po vzoru svých předchůdců obrátil se Poincaré na parlament prvním poselstvím hned po svém zvolení. Návrh jeho, jež sám vypracoval, předložil ovšem ministerské radě, která jej přijala beze změny (III. 129). Nejde tu totiž, jak Poincaré opětně poznamenává, o osobní akt presidentův, nýbrž o akt vyžadující kontrasignace předsedy vlády (III. 129, IV. 543).

Když vypukla válka, tu obrátil se Poincaré na sněmovnu novým poselstvím ze 14. srpna 1914. Text poselství byl, jak čteme v Pamětech (IV. 543), pečlivě zkoumán vládou, a na některých místech po stránce formální poněkud upraven. Byl přečten poslanecké sněmovně za všeobecného pohnutí, jež Poincaré krásně líčí, předsedou vlády Vivianim. President oznamuje v něm, že Francie stala se obětí brutálního předem připraveného útoku, ačkoliv do posledního okamžiku snažila se zachovati mír. Francie však bděla a nedala se překvapiti. Armáda povstala, aby chránila čest praporů a zemi otcovskou. President vyslovuje jí jménem všech Francouzů obdiv a důvěru. Národ zachová chladnou krev, má sympatie v celém světě. V závěru dovolává se svatě jednoty celého národa, proto zove se často toto poselství *message de l'union sacrée* (V. 6).²³

Rok na to poznamenává Poincaré (VII. 9), že chtěl opět se obrátiti poselstvím na parlament, tento však nezasedal ve výročí prvního poselství dne 4. srpna 1915. Kromě toho obávali se prý někteří ministři, jak otevřeně přiznává, ústavní nevhodnosti častých poselství. Přes to však k poselství došlo o den později. Jest psáno stejně vzletně jako poselství první, doporučuje vytrvalost a jednotu, Končí slovy plnými důvěry: »La France veut vaincre. Elle vaincra.«²⁴

Kromě těchto dvou poselství adresovaných parlamentu, tedy poselství v pravém slova smyslu podle ústavy francouzské, dala válka Poincaréovi ještě i jindy příležitost, aby se obrátil písemnými projevy na veřejnost. Mluví se tu často o poselstvích k lidu. K prvnímu došlo dne 1. srpna 1914 (IV. 483). Šlo o to vyložiti veřejnosti francouzské i celému světu, jaká jest situace. Text proklamace načrtl Viviani, jež požádal presidenta, aby ji podepsal spolu s ministry. Stalo se tak, když v ní byly provedeny na Poincaréův návrh některé změny. Čteme v ní známou větu: »La mobilisation n'est pas la guerre«. Končí těmito nadšenými slovy: »A cette heure, il n'y a plus de partis. Il y a la France éternelle, la France pacifique et résolue. Il y a la patrie du droit et de la justice, tout entière unie dans le calme, la vigilance et la dignité«. (IV. 486).²⁵

Když koncem srpna 1914 chystala se vláda opustiti Paříž, tu Viviani připravil proklamaci k ná-

²² Duguit IV. 571.

²³ Celý text viz Messages I. 6.

²⁴ Text viz Messages I. 63.

²⁵ Celý text viz Messages I. 4.

rodu, v níž zdůrazňoval pevnou vůli vlády setrvati v boji až k vítěznému konci. O textu jednáno již dne 27. srpna (V. 186), proklamace vydána následujícího dne. Poincaré ji nepodepsal, poněvadž měla charakter prohlášení nové vlády, neboť kabinet Vivianův byl krátce před tím přeměněn (V. 198). Jinak bylo tomu s proklamací z 2. září, když vláda skutečně opustila Paříž. Proklamaci tuto Poincaré spolupodepsal, když v jejím textu vypracovaném taktéž od předsedy vlády byly provedeny na presidentův návrh některé změny, neboť Poincaré shledával původní text poněkud deklamatorní (V. 238). Byla uveřejněna jako proklamace presidenta a ministrů.²⁶

Jakmile se Poincaré dozvěděl o výsledku bitvy na Marň, chtěl blahopřáti vítěznému vojsku. Text připravil opět sám (V. 282), v ministerské radě, která jej přijala beze změny, bylo debatováno hlavně o tom, v jaké formě má být blahopřání sděleno vojsku. Usneseno, že se tak má státi stejným způsobem, — jak Poincaré patrně se skrytou ironií poznamenává — jako v míru blahopřeje president vojsku po vojenské přehlídce, totiž že přepis presidentův bude adresován na ministra války, který jej sdělí vrchnímu veliteli.²⁷ I později užívá president stejného postupu, chce-li vojsku blahopřáti (V. 423). Jakýmsi druhem poselství armádě byl i novoroční článek, který Poincaré napsal koncem r. 1915 v souhlase s předsedou vlády pro Bulletin des armées (VII. 371).

Druhým způsobem projevů presidentových, totiž jeho řečmi, zabývali jsme se již dříve. Nyní obracíme se ke třetímu druhu jeho projevů, totiž k jeho dopisům.

Pokud jde o korespondenci Poincaréovu věnujeme pozornost svojí hlavně ovšem jeho korespondenci oficiální, z části povšimneme se i jeho korespondence ostatní.

Mezi korespondencí oficiální zaujímají prvé místo dopisy Poincaréovy hlavám cizích států.

Byl to hlavně král anglický, na něhož se Poincaré písemně obracel. Stalo se tak po prvé dne 31. července 1914, když ještě nebylo jisto, jak se Anglie ve válce zachová. Tehdy navrhl Poincaré sám ministerské radě, že se obrátí písemně na krále Jiřího V. (IV. 437); ačkoliv byl si dobře vědom toho, jak respektuje anglický král pravomoc své vlády, doufal však, že král sdělí dopis ministrům, a tím je upozorní na důležitost tohoto kroku. Poincaré uvádí ve svých Pamětech plný text dopisu (IV. 438—40) na důkaz toho, jaký význam mu přikládal. Doručil jej říditel protokolu W. Martin, jenž přinesl dne 2. srpna odpověď královi (IV. 503—4). Neobsahovala určitěho slibu, neboť král musil se držeti v hranicích, které mu určili ministři. Dva dny na to posílá Poincaré králi nový dopis (IV. 544), činí tak v dohodě s vládou i se Joffrem. Zmiňuje se o prohlášení, jež vláda anglická učinila v parlamentu, jakož i o kooperaci branných sil a žádá za brzké vyslání vojska na pomoc Belgii.

Jest charakteristické, že ani v této těžké době nebylo zapomenuto na oficiální gratulace. Anglický král blahopřeje 20. srpna Poincarému k narozeninám (V. 128), tento v souhlase s ministrem ihned odpovídá. V obou telegramech byla ovšem zdůrazněna důvěra ve společné vítězství.

Týden na to zasílá Poincaré anglickému králi telegram (V. 192), v němž sděluje mu, kterak hrdinně bojuje anglické vojsko a prosí ho, aby sdělil jeho blahopřání maršálku Frenchovi i celému vojsku. Stalo se tak z popudu Joffrova, jenž doufal takto dodatí Frenchovi odvahy k brzké protiofensivě. Telegrafické poděkování královo přichází již druhého dne (V. 195). I později vyměňovány v případě potřeby telegramy (VI. 179).

Podobně jako s králem anglickým byl Poincaré v písemném styku i s králem belgickým. Tak ku př. žádá ho v souhlase s ministry dne 9. srpna 1914, aby přijal do svého hlavního stanu 3 důstojníky francouzské a aby taktéž vyslal 3 důstojníky belgické do francouzského hlavního stanu, aby takto byla zjištěna součinnost obou armád (V. 47). Návrhu tomuto belgický král ovšem vyhověl. Jest zajímavé, že toto zřízení spojovacích důstojníků bylo svěřeno přímě korespondenci hlav obou států. Vzájemné korespondence bylo ovšem více (srov. ku př. V. 31—2, 44, 46, 58, 75, 376, VI. 132).

(Pokračování.)

²⁶ Text viz Messages I. 12.

²⁷ Text viz Messages I. 16.